

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

CURRICULUM NAȚIONAL

ARIA CURRICULARĂ
ARTE

EDUCAȚIE PLASTICĂ

Clasele V-VII

Chișinău, 2019

Aprobat:

- Consiliul Național pentru Curriculum, proces-verbal nr. 22 din 05.07.2019
- Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 906 din 17.07.2019

COORDONATORI:

- **Angela CUTASEVICI**, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
- **Valentin CRUDU**, dr., șef Direcție învățământ general, MECC, coordonator al managementului curricular
- **Valentina GAICIUC**, consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERȚI-COORDONATORI:

- **Vladimir GUȚU**, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
- **Ludmila URSU**, dr., prof. univ., UPS „Ion Creangă”, expert-coordonator pe arile curriculare *Arte și Sport*

GRUPUL DE LUCRU:

- **Ala VITCOVSCHII** (coordonator), dr., conf. univ., UPS „Ion Creangă”, Chișinău
- **Zinaida URSU**, grad did. superior, Școala de arte „Valeriu Poleacov”, Chișinău
- **Liliana VÎNTU-PALAMARI**, grad did. superior, IPLT „Nicolae Iorga”, Chișinău

PRELIMINARII

Curriculumul la disciplina *Educație plastică* pentru clasele V-VII (în continuare – *Curriculumul*), precum și manualele, ghidurile metodologice, softurile educaționale etc., face parte din ansamblul de produse/documente curriculare și reprezintă o componentă esențială a *Curriculumului Național*.

Elaborat în conformitate cu prevederile *Codului Educației al Republicii Moldova* (2014), *Cadrului de referință al Curriculumului Național* (2017), *Curriculumului de bază: sistem de competențe pentru învățământul general* (2018), dar și cu *Recomandările Parlamentului European și ale Consiliului Uniunii Europene privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți* (Bruxelles, 2018), *Curriculumul* reprezintă un document reglator, care are în vedere prezentarea interconexă a demersurilor conceptuale, teleologice, conținutale și metodologice la disciplina *Educație plastică* în clasele V-VII, accentul fiind pus pe sistemul de competențe ca un nou cadru de referință al finalităților educaționale.

Curriculumul face parte din a doua generație de curricula centrate pe competențe. Necesitatea schimbărilor a fost determinată de realități diverse, precum:

- funcționarea curriculumului anterior [4] mai mult de un ciclu curricular: 2010-2019;
- promovarea unor noi politici educaționale, printre care: implementarea evaluării criteriale prin descriptori (ECD) la disciplina *Educație plastică* în ciclul gimnazial, conceptualizarea unui sistem al managementului curriculumului etc.;
- aspectele vulnerabile, identificate în procesul monitorizării curriculumului anterior.

Dezvoltarea curriculară a fost reperată printr-un proces de evaluare sistemică și holistică a curriculumului anterior, în baza unei metodologii aprobate [12, 13]. Demersul dezvoltativ s-a axat pe paradigma dată de *Cadrul de Referință al Curriculumului Național* [1], ținând cont de:

- abordările postmoderne și tendințele dezvoltării curriculare pe plan național și internațional;
- necesitățile de adaptare a curriculumului disciplinar la așteptările societății, la nevoile elevilor, dar și la tradițiile școlii naționale;
- valențele disciplinei în formarea competențelor transversale, transdisciplinare și a celor specifice;
- necesitățile asigurării continuității și a interconexiunii dintre nivelurile și treptele învățământului general: educație timpurie, învățământ primar, învățământ gimnazial și învățământ liceal.

În cadrul proiectării *Curriculumului*, s-a acordat o atenție deosebită intensificării abordărilor integrate:

- **la nivel transdisciplinar:**

- fundamentarea *Curriculumului* pe atributele viitorilor cetățeni definite de *Profilul de formare a absolventului* de la treapta gimnazială de învățământ [1, p. 27-32]: evidențierea, în cadrul competențelor specifice, a valorilor și a atitudinilor formate preponderent prin disciplină;
- promovarea activităților centrate pe elev, a activităților de învățare (inter)activă, experiențială, prin sarcini de lucru, prin proiecte, studiu de caz, în combinație judicioasă cu tipuri de activități specifice educației plastice a elevilor de vârstă respectivă;
- corelarea cu procesele globale de tehnologizare prin propunerea unor activități de învățare și produse evaluabile, care valorifică TIC, în cheia implementării Strategiei „Moldova Digitală 2020” [10];

- **la nivel interdisciplinar:**

- formularea unei competențe specifice de integrare și transfer;
- corelarea competențelor specifice disciplinei *Educație plastică* cu cele specifice *Educației muzicale* (din aceeași arie curriculară *Arte*);
- modernizarea educației plastice în cheia educației vizuale, pentru a asigura alfabetizarea vizuală – abilitate recunoscută ca necesară pentru a supraviețui și a comunica în era informațională;
- implementarea abordărilor STEAM¹;

- **la nivel intradisciplinar:**

- revizuirea unităților de competențe în contextul dinamic al formării competențelor specifice pe unități de învățare, pe clase;
- eșalonarea sistemelor de finalități preconizate pentru sfârșitul fiecăreia dintre clasele V-VII, care vor conduce progresiv elevii spre dobândirea competențelor specifice disciplinei;
- reconfigurări, optimizări, desconggestionări judicioase ale conținuturilor;
- evidențierea termenilor specifici disciplinei, care trebuie să intre în vocabularul activ al elevului în cadrul fiecărei unități de conținut;
- listarea produselor școlare evaluabile în fiecare unitate de învățare;
- asigurarea numărului de ore necesar pentru un parcurs eficient de predare – învățare – evaluare: dobândirea, înțelegerea, aplicarea, analiza-sinteza achizițiilor; realizarea ECD.

¹ STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics) este o abordare educațională, ce încorporează artele în modelul mai familiar STEM, care include științele, tehnologia, ingineria și matematica. Programele STEAM pot cuprinde oricare dintre artele vizuale, inclusiv cele plastice.

Curriculumul cuprinde următoarele componente structurale: *Preliminarii, Repe-re conceptuale, Administrarea disciplinei, Competențe specifice disciplinei, Unități de învățare, Reper metodologice de predare – învățare – evaluare, Bibliografie.*

Curriculumul are următoarele funcții:

- de conceptualizare a demersului curricular specific disciplinei *Educație plastică* în clasele V-VII;
- de reglementare și asigurare a coerenței dintre disciplina dată și alte discipline, dintre predare, învățare și evaluare, dintre produsele curriculare specifice disciplinei, dintre componentele structurale ale curriculumului disciplinar, dintre standardele și finalitățile curriculare;
- de proiectare a demersului educațional/contextual (la nivel de clasă concretă);
- de evaluare a rezultatelor învățării etc.

Realizarea acestor funcții determină categoriile de beneficiari: cadre didactice, autori de manuale/suporturi didactice, manageri în educație, alte persoane interesate, inclusiv părinți. Beneficiarul principal al acestui document este elevul (care are un statut specific în acest sens).

Curriculumul fundamentează și ghidează activitatea cadrului didactic, facilitează abordarea creativă a demersurilor de proiectare didactică de lungă și de scurtă durată, dar și realizarea propriu-zisă a procesului de predare – învățare – evaluare. Profesorul, în funcție de specificul resurselor umane și materiale, are dreptul: să modifice timpul efectiv pentru parcurgerea conținuturilor; să utilizeze în mod personalizat și să completeze activitățile de învățare și produsele recomandate; să proiecteze și să realizeze strategii originale de predare – învățare și evaluare, optând pentru tehnici și metode variate; să elaboreze planuri educaționale individualizate pentru elevii cu CES [11].

Autorii manualelor și ai altor auxiliare/suporturi didactice au obligațiunea de a respecta integral cerințele și recomandările *Curriculumului* în elaborarea conținuturilor și a activităților de predare – învățare – evaluare. Autorii de manuale au dreptul: să schimbe ordinea parcurgerii conținuturilor, dacă nu este afectată logica științifică sau didactică; să grupeze în diverse moduri elementele de conținut în unități de învățare, cu respectarea logicii interne de dezvoltare a conceptelor specifice disciplinei.

Managerii în educație vor utiliza *Curriculumul* pentru monitorizarea calității procesului educațional.

I. REPERE CONCEPTUALE

I.1. Curriculumul la disciplina *Educație plastică* pentru clasele V-VII: abordare sistemică

Fiind parte componentă a *Curriculumului Național*, *Curriculumul* reprezintă un sistem de concepte, procese, produse și finalități care, în integritatea sa, asigură toate experiențele planificate riguros pentru a fi formate elevilor în cadrul disciplinei *Educație plastică*, spre a atinge finalitățile învățării la cele mai înalte standarde de performanță permise de posibilitățile lor individuale.

„Competența școlară este un sistem integrat de cunoștințe, abilități, atitudini și valori, dobândite, formate și dezvoltate prin învățare, a căror mobilizare permite identificarea și rezolvarea diferitor probleme în diverse contexte și situații.”

*Cadrul de Referință
al Curriculumului Național*

- În plan conceptual, *Curriculumul* „conferă” un rol prioritar finalităților exprimate în termeni de competențe, care devin și criterii pentru selectarea și organizarea conținuturilor, alegerea strategiilor de instruire și de evaluare.

Sistemul de competențe abordat prin *Curriculum* se structurează pe 3 niveluri:

- A. Competențele-cheie/transversale/transdisciplinare** se formează și se dezvoltă progresiv și gradual pe niveluri și trepte de învățământ. Competențele-cheie constituie o categorie curriculară esențială, fiind definite la un nivel înalt de abstractizare și generalizare (vezi *Codul Educației al Republicii Moldova*, art. 11(2)). Transversalitatea și transdisciplinaritatea pot fi evidențiate drept caracteristici importante ale competențelor-cheie, deoarece acestea traversează diferitele sfere ale vieții sociale, precum și frontierele disciplinare.
- B. Competențele specifice disciplinei *Educație plastică*** derivă din competențele-cheie/transversale/transdisciplinare, se formează și se dezvoltă progresiv și gradual pe întreg parcursul studierii disciplinei, din clasa a V-a până la finele clasei a VII-a.
- C. Unitățile de competențe** sunt constituite ale competențelor și facilitează formarea competențelor specifice, reprezentând etape/„pietre de temelie” în achiziționarea/construirea acestora. Unitățile de competențe se formează și se dezvoltă pe parcursul unităților de învățare, al anilor de studii.

Curriculumul include și sisteme de unități de competențe prezentate la sfârșitul fiecăreia dintre clasele a V-a – a VII-a, care reprezintă competențele specifice disciplinei, manifestate gradual la etapa dată de învățare. Aceste finalități au și funcția de stabilire a obiectivelor de evaluare finală.

- În concepția *Curriculumului*, **conținuturile**, care constituie un mijloc de formare a competențelor, devin mobile, flexibile și oferă profesorului libertatea și responsabilitatea să decidă măsura și modalitatea de valorificare a acestora în procesul educațional, în funcție de diverși factori de impact (specificul elevilor, al localității sau al zonei geografice etc.).

În sens larg, sistemul de conținuturi ale *Curriculumului* reflectă cele 4 domenii intercorelate, specifice disciplinei *Educație plastică*: **Receptare, Exprimare, Apreciere, Transfer**. În sens îngust, conținuturile de învățare includ cunoștințe (declarative și procedurale) și valori umane.

- **Activitățile și produsele de învățare recomandate** în *Curriculum* prezintă liste deschise de contexte semnificative de manifestare a unităților de competențe proiectate pentru formare/dezvoltare (activități de învățare) și pentru evaluare (produse evaluabile) în contextul unității respective de conținut. Cadrul didactic are libertatea și responsabilitatea să valorifice aceste liste în mod personalizat, dar și să le completeze în funcție de specificul clasei concrete de elevi, de resursele disponibile etc.
- Sistemele de finalități, conținuturi, activități și produse de învățare recomandate sunt strâns corelate între ele, generând **unitățile de învățare**, eșalonate pe parcursul anului școlar. Unitatea de învățare reprezintă o structură didactică deschisă și flexibilă cu următoarele caracteristici: este unitară din punct de vedere tematic; determină la elevi un comportament generat prin integrarea unităților de competență și a competențelor specifice; se realizează în mod sistematic și continuu într-un interval de timp și se finalizează prin evaluare. Curriculumul propune 5 unități de învățare în fiecare clasă: **1. Alfabetizare vizuală; 2. Limbajul vizual-plastic; 3. Compoziție și design; 4. Istoria artelor plastice; 5. Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiențe pozitive.**
- Din punct de vedere procesual, *Curriculumul* se axează pe următoarele aspecte generale:
 - promovarea concepției constructiviste și interactive: centrarea pe cel ce învață, interacțiunea elevului cu alți elevi/cadre didactice;
 - realizarea intra-, inter- și transdisciplinarității în contexte autentice de învățare, asigurând formarea eficientă a competențelor;
 - valorificarea principiilor individualizării, a diferențierii, a personalizării în procesul de învățare, asigurarea eficientă a incluziunii școlare;
 - crearea mediilor de învățare cu eficiență înaltă;
 - redimensionarea evaluării rezultatelor școlare, axându-se pe evaluarea nivelului de manifestare a competențelor elevilor în contextul evaluării criteriale prin descriptorii.

I.2. Curriculumul la disciplina *Educație plastică* pentru clasele V-VII: de la instruire în arte – la educație prin și pentru valorile artei

Disciplina *Educație plastică*, prezentată/valorificată în plan pedagogic în *Curriculum*, are un rol important în formarea/dezvoltarea personalității elevilor, în formarea unor competențe necesare pentru învățarea pe tot parcursul vieții, dar și pentru integrarea într-o societate bazată pe cunoaștere. Concepția *Curriculumului* are la bază **schimbarea accentului de pe instruirea artistico-plastică – pe educație prin și pentru artele vizuale-plactice, în contextul educației artistico-estetice a elevilor.**

Tradițional, educația plastică permite dezvoltarea capacității elevilor de a discerne între frumosul operei de artă și dezgustul kitsch-ului, le formează abilități vizuale și manuale, le dezvoltă gustul artistic și imaginația creativă, dar și elementele de gândire și comunicare artistico-plastică (de înțelegere și de realizare a unei imagini, a unei schițe, a unui proiect; de redare în limbaj plastic a ceea ce simte, gândește și trăiește). Totodată, se favorizează perceperea și creația artistico-plastică prin explorarea unor mijloace materiale și artistice de reprezentare vizuală, conducând la perfectarea modalităților de interacțiune dintre comportamentul motor și controlul vizual.

Fiind o componentă a educației artistico-estetice, educația plastică: presupune sensibilizare, cultivare a gustului estetic, a spiritului de invenție și creativitate; permite valorificarea experiențelor de învățare activă prin accentuarea dimensiunilor afectiv-afectiv-dinamice și acționale ale formării personalității elevului.

Curriculumul conceptualizează **modernizarea educației plastice în cheia educației vizuale** pentru a asigura **alfabetizarea vizuală** – abilitatea de percepere, explorare, interpretare și evaluare estetică a imaginilor vizuale în cadrul interacțiunii cu mediul natural, cu mediul vital și mediul operelor de artă. Alfabetizarea vizuală lărgeste semnificația tradițională a alfabetizării (abilitate de a extrage sensuri din informația scrisă sau orală) și este recunoscută ca dimensiune indispensabilă pentru a supraviețui și a comunica în era informațională.

Artele vizuale includ artele plastice, iar tehnica și tehnologiile informaționale actuale lărgesc spectrul acestora, astfel încât pot cuprinde mai multe domenii: pictură, desen, grafică, artă decorativă (tapiserie, scenografie, ceramică, vestimentație, design, arta bijuteriilor etc.), fotografie artistică, arta tiparului, sculptură, arhitectură, instalații, artă monumentală, artele spectacolului, animația, arta video, tatuajul (arta corpului), tehnici mixte (mixed media) etc. Toate acestea sunt prezente în viața cotidiană și omul contemporan se raportează la ele. Abordarea doar a artelor plastice limitează sfera preocupărilor și a intereselor, precum și a nevoilor elevilor care, astăzi, au acces la diverse informații, fiind influențați, în special, de cele transmise pe cale vizuală.

Armonizând și echilibrând tradiția și modernitatea, concepția curriculară a disciplinei *Educație plastică* se axează pe următoarele principii:

- *principiul unității dintre senzorial și rațional* vizează necesitatea observărilor în mediul natural, vital și cel al operelor de artă plastică/vizuală prin intermediul simțurilor; astfel cunoașterea senzorială a mediului natural, a imaginilor vizual-plastice reperează curiozitatea și admirația pentru frumosul din viață și din artă, cunoașterea logică și rațională a acestora;
- *principiul conexiunii teoriei cu practica* asigură îmbinarea actului de însușire a cunoștințelor teoretice cu actul de formare a abilităților practice;
- *principiul percepției globale, unitare a formei și a conținutului operei de artă* se referă la perceperea operei de artă plastică în integritatea formei și a mesajului, la formarea capacității de pătrundere în mesajul operei prin intermediul formei; indică necesitatea conexiunii aspectelor formale și de conținut în receptarea operei de artă plastică;
- *principiul educației artistice în baza valorilor autentice* presupune valorificarea educațională a operelor valoroase din cultura națională și universală; pentru cultivarea atitudinilor corecte față de valorile artistice, este necesar ca elevii să vadă, prin comparație, și opere false, kitsch-uri;
- *principiul unității percepției și a creației* prevede conexiunea mai multor genuri de activitate: receptarea mediului natural și a operelor de artă, examinarea materialului didactic, audierea muzicii, lectura corespunzătoare subiectului sau perioadei istorice studiate, formularea ideii plastice, executarea lucrului practic, analiza colectivă și individuală a lucrărilor, toate fiind grupate optimal, în fiecare caz, pentru formarea/ dezvoltarea competențelor;
- *principiul unității dintre autoexprimarea elevului și dezvoltarea creativității plastice* se referă la exprimarea liberă a viziunilor, a sentimentelor elevului, ceea ce dinamizează imaginația și stimulează activitatea de creare a noilor valori (a formelor noi) și, de regulă, se desfășoară în contexte de colaborare dintre pedagog și elev.

Unitatea principiilor specifice determină **unitatea abordărilor curriculare ale creației elevului ca finalitate proiectată, conținut de învățare, activitate de învățare și produs evaluat**, implicând integrarea de cunoștințe, abilități, atitudini și valori (Figura 1).

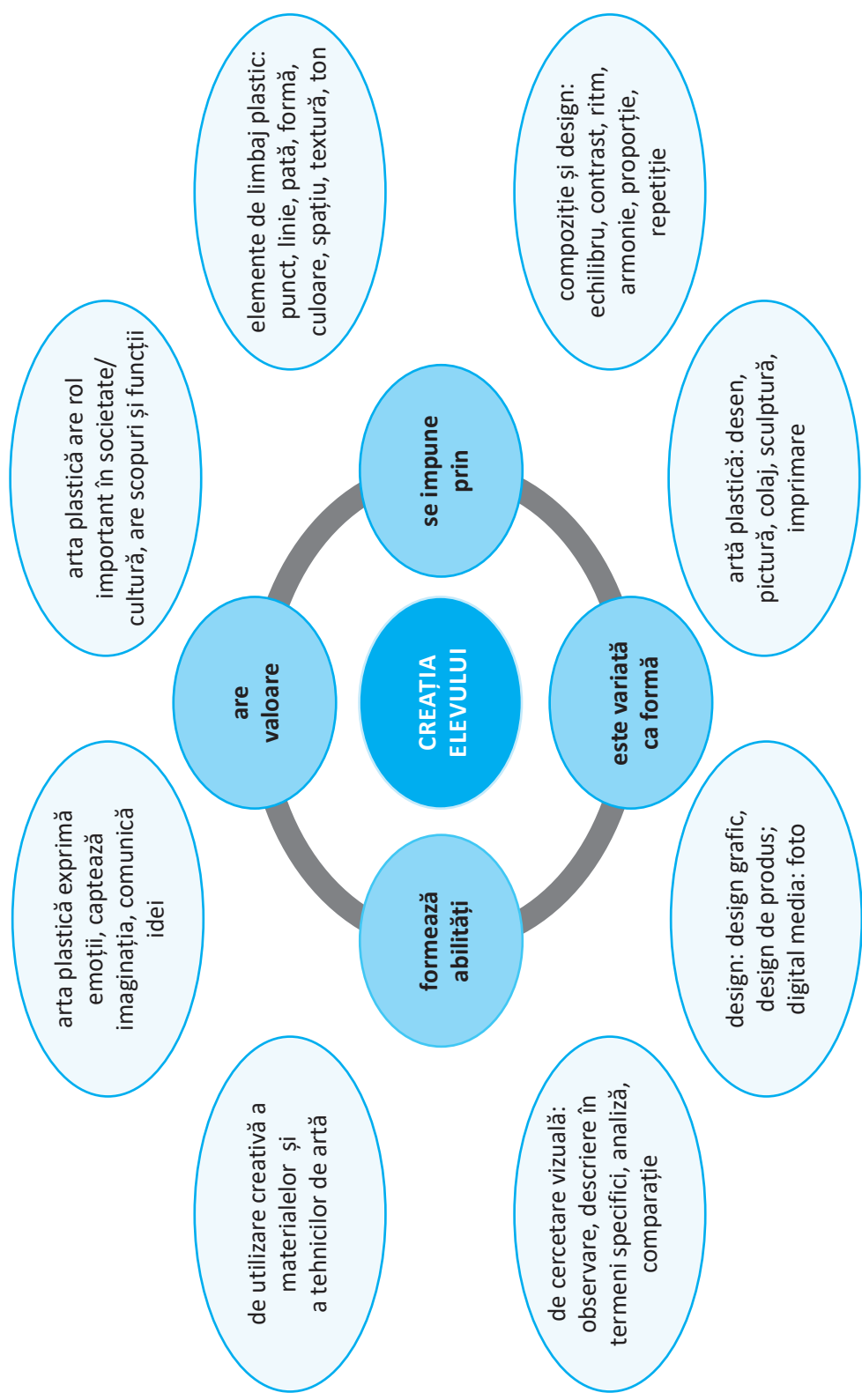

Figura 1. Valențe formative ale creației elevului în cadrul curricular al disciplinei „Educație plastică” în clasele V-VII

II. ADMINISTRAREA DISCIPLINEI

Statutul disciplinei	Aria curriculară	Clasa	Nr. de ore pe săptămână	Nr. de ore pe an ²
Obligatorie	Arte	V	1	34
		VI	1	34
		VII	1	34

Repartizarea orientativă a orelor pe unități de învățare

Clasa	Unități de învățare (module)	Nr. de ore
V	1. Alfabetizare vizuală	6
	2. Limbajul vizual-plastic	9
	3. Compoziție și design	9
	4. Istoria artelor plastice	5
	5. Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiințe pozitive	3
	<i>Ore la discreția cadrului didactic</i>	2
VI	1. Alfabetizare vizuală	6
	2. Limbajul vizual-plastic	9
	3. Compoziție și design	9
	4. Istoria artelor plastice	5
	5. Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiințe pozitive	3
	<i>Ore la discreția cadrului didactic</i>	2
VII	1. Alfabetizare vizuală	6
	2. Limbajul vizual-plastic	9
	3. Compoziție și design	9
	4. Istoria artelor plastice	5
	5. Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiințe pozitive	3
	<i>Ore la discreția cadrului didactic</i>	2

² Poate varia în funcție de structura anului școlar și datele calendaristice.

III. COMPETENȚE SPECIFICE DISCIPLINEI

- 1.** Receptarea mesajelor vizuale și artistico-plastice în contexte variate, manifestând sensibilitate pentru frumosul din viață și din artă.
- 2.** Exprimarea de sine prin creații vizual-plastice, demonstrând creativitate și gust estetic.
- 3.** Aprecierea creațiilor de artă plastică în limbaj specific, manifestând spirit critic și respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi.
- 4.** Transferarea abilităților artistico-plastice în contexte educaționale/sociale/culturale, demonstrând deschidere pentru valorizarea experiențelor artistice.

IV. UNITĂȚI DE ÎNVĂȚARE

CLASA a V-a

Unități de competențe	Unități de conținut	Activități și produse de învățare recomandate
<p>1.1. Recunoașterea varietății imaginilor vizual-plastice în mediul înconjurător.</p> <p>1.2. Utilizarea materialelor și a tehnicilor de artă pentru redarea structurilor și a fenomenelor naturii în imagini vizual-plastice.</p> <p>1.3. Aprecierea modalităților de transformare a formelor reale în creațiile vizual-plastice.</p> <p>1.4. Explorarea imaginilor vizual-plastice pentru transmiterea emoțiilor, a sentimentelor și a ideilor.</p>	<p>1. Alfabetizare vizuală</p> <ul style="list-style-type: none"> • Imaginea vizual-plastică în mediul înconjurător. Varietatea imaginilor vizual-plastice: creații plastice ale copiilor și ale artiștilor; design grafic; materiale publicitare; imagini digitale, foto, video etc. • Comunicarea prin imagine • Modalități de transformare a formelor reale în imagini vizual-plastice: <ul style="list-style-type: none"> - structuri naturale: animale, vegetale, minerale; fenomene ale naturii • Modalități de reprezentare a lumii vegetale, a lumii animale în imagini vizual-plastice • Mesajul imaginii vizual-plastice: emoții, sentimente, idei <p><i>Materiale, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice/picturale/sculpturale: creioane, carioci, cretă, acuarelă, guașă, pastel, plastilină, lut, hârtie etc.; • instrumente: peniță, pensulă, paletă, eboșoar etc.; • tehnici: imagini liniare, hașurare, fuzionare, imprimare, modelare etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> transformare artistică, mesaj plastic.</p>	<p><i>Activități comunicative cu sprijin în observare:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - contemplarea, observarea ghidată, analiza structurilor și a fenomenelor în mediul înconjurător; - discuții dirijate, dezbateri, argumentarea preferințelor, aprecierea/autoaprecierea imaginilor vizual-plastice; - jurnal de reflecții. <p><i>Aplicații practice:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - explorarea creativă a unor imagini vizual-plastice propuse: decuparea, reorganizarea, motolirea, zgârirea, lipirea, pictarea etc.; - exersarea procedeelelor de reprezentare a diverselor forme și texturi; - realizarea imaginilor plastice: structuri simple vegetale (frunze, flori, copaci, fructe etc.) și animale (păsări, insecte etc.); fenomene naturale (ploaie, soare, curcubeu, ceață, furtună etc.). <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „În jurul unui arbore” / „Natura colorează” / „Creația florilor”. <p><i>Produse evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lucrare plastică: desen/pictură/modelare; - portofoliu tematic: natura în variate imagini vizual-plastice (eventual, în formă digitală).

2. Limbajul vizual-plastic		
<p>2.1. Identificarea caracteristicilor specifice elementelor de limbaj vizual-plastic în natură și în creații de artă.</p> <p>2.2. Aplicarea procedeeelor de reprezentare a elementelor de limbaj vizual-plastic pentru transmiterea ideilor, a emoțiilor și a sentimentelor.</p> <p>2.3. Explorarea culorilor ca mijloc de redare a stărilor afective în creații vizual-plactice.</p> <p>2.4. Precierarea expresivității elementelor de limbaj vizual-plastic în opere de artă națională și universală.</p>	<p>• Caracteristici vizuale ale elementelor de limbaj plastic: punct, linie, formă</p> <p>• Procedee de reprezentare a elementelor de limbaj vizual-plastic. Imagini desenate, pictate, imagini digitale; obiecte modelate, sculptate, construite etc.</p> <p>• Amplasarea elementelor de limbaj plastic în diverse configurații:</p> <ul style="list-style-type: none"> - punctul ca element distinct și subordonat; - linii orizontale, verticale, oblice; - forme elaborate și spontane; - pața picturală/decorativă <p>• Clasificarea culorilor: cromatice și acromatice</p> <p>• Spectrul culorilor cromatice</p> <p>• Culori reci și calde</p> <p>• Culori complementare</p> <p><i>Material, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice/picturale/sculpturale: creioane, carioci, cretă, acuarelă, guașă, pastel, plastilină, lut, pietre, nisip, zăpadă, polistiren, sârmă, crengi etc.; • instrumente: peniță, pensulă, paletă, eboșoar, foarfece etc.; • tehnici: hașurare, amprentare, fuzionare, „glasiu”, monotipie, stropire, modelare, asamblare etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> forme elaborate/spontane; spectru de culori, culori complementare; tehnica „glasiu”.</p>	<p><i>Activități de explorare-investigare a elementelor de limbaj vizual-plastic în artă, în mediul real și virtual:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - observarea și descrierea proprietăților; - distingerea proceselor de obținere. <p><i>Aplicații practice:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - schițe și crochieri după natură/memorie; - experimente de reprezentare a elementelor de limbaj vizual-plastic prin diverse procedee, folosind instrumente și materiale artistice/nonartistice/tehnologii digitale, pentru a obține: • puncte mari și mici, cromatice și acromatice etc.; • linii: drepte, frânte, curbe; subțiri, groase; • forme: amprentate, fuzionate, modelate; • amestecuri de culori/nonculori; • instalații spațiale create din obiecte. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Miracolul formelor și al culorilor” / „Ce culori preferați?” / „Aventura liniei” / „Titirezul culorilor”. <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lucrare plastică, utilizând elemente de limbaj vizual-plastic; - lucrare plastică: desen/pictură; - portofoliu; - expoziție.

3. Compoziție și design		
<p>3.1. Caracterizarea legităților compoziției în artele vizuale și în design.</p> <p>3.2. Organizarea centrului de interes și al celui compozițional în spațiul plastic.</p> <p>3.3. Realizarea compozițiilor figurative/nonfigurative pentru comunicarea unui mesaj vizual-plastic.</p> <p>3.4. Elaborarea produselor digitale de design grafic.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mijloace și procedee artistice de realizare a compoziției: <ul style="list-style-type: none"> - compunerea: aproape/departee; - proporționarea: mare/mic; - construirea • Centrul de interes. Centrul compozițional • Concept realist/abstract în compoziția vizual-plastică: <ul style="list-style-type: none"> - compoziție figurativă; - compoziție nonfigurativă • Elemente de design grafic. Internetul – mijloc de inspirație/creație • Ritmul în mediul înconjurător și în arta plastică <p><i>Material, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice/picturale/sculpturale: creioane, carioci, cretă, acuarelă, guașă, pastel, plastilină, lut, hârtie, carton etc.; • instrumente: peniță, pensulă, paletă, eboșoar etc.; • tehnici: hașurare, amprentare, fuzionare, „glasiu”, monotipie, stropire, modelare etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> imagine realistă, imagine abstractă, imagine figurativă, imagine nonfigurativă; centru de interes.</p>	<p><i>Activități de explorare-investigare a mijloacelor și a procedeele artistice de amplasare a elementelor în spațiul plastic/virtual, în arta realistă/abstractă, în compoziții figurative/nonfigurative:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - procedee de obținere a centrului de interes, a centrului compozițional prin formă, dimensiuni, culoare, contur, subordonare a elementelor etc. - ritmul în arta plastică și în natură. <p><i>Aplicații practice:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de compunere a suprafeței plastice în funcție de: mărimea obiectelor/a formelor reprezentate; amplasarea ritmică a elementelor compoziționale; - experimente de proporționare, construire, îmbinare a elementelor în compoziții vizual-plastice; - valorificarea creativă a imaginilor foto și video: design de ambalaje garnisite cu imagini/compoziții. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Pictură „Împinge și Trage” / Pictura gravitațională / Pictura magnetică. <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lucrare plastică, utilizând elemente de limbaj vizual-plastic; - compoziție plastică/decorativă; - produs digital de design grafic: emblema, pliant, carte poștală.

4. Istoria artelor plastice		
<p>4.1. Justificarea impactului artelor plastice în contexte culturale, sociale, personale.</p> <p>4.2. Aprecierea valorică a operelor de arte plastice din antichitate.</p> <p>4.3. Valorizarea istoriei artelor antice în diverse proiecte creative.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rolul artei plastice în societate, în cultură • Noțiuni de artă plastică. Ramuri, genuri ale artelor plastice • Arta plastică în antichitate • Arta Egiptului Antic • Arta Greciei Antice • Arta Romei Antice <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei: operă de artă: original, reproducere, copie.</i></p>	<p><i>Activități de explorare-investigare:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - explorarea diverselor surse pentru selectarea de informații, date, idei relevante din domeniul istoriei artelor antice; - observarea și compararea operelor de pictură, grafică, sculptură, arhitectură, artă decorativă aplicată; - exprimarea emoțiilor și a sentimentelor transmise de operele artistico-plastice; - analiza operelor de artă plastică; - studiu de caz: conexiuni interdisciplinare ale artelor plastice cu istoria. <p><i>Activități antreprenoriale:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - elaborarea unui itinerar artistic. <p><i>Excursii/vizite la:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - muzee, expoziții, galerii de artă, ateliere ale artiștilor plastici. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Teatrul de umbre”. <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - mesaj argumentativ; - lapbook (eventual, în format digital): „Artele în antichitate”.

5. Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiințe pozitive		
<p>5.1. Aranjarea unor creații vizual-plastice în expoziții și vernisaje.</p> <p>5.2. Colaborarea în cadrul evenimentelor școlare/extrașcolare de promovare a artelor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Evenimente și proiecte artistice: școlare și extrașcolare • Expoziții, vernisaje: selecție, vernisare, premiere 	<p><i>Activități antreprenoriale:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - asumarea diferitor roluri în cadrul expozițiilor/vernisaajelor: organizator de expoziție, ghid, spectator, critic de artă, reporter; - elaborarea materialelor publicitare (flyer, pliant, leaflet) despre valorile general-umane, utilizând imagini vizual-plastice (eventuale, digitale). <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Mi-aș dori să se inventeze...” / „Pot să zbor spre viitor” / „Să mai dăm o șansă lucrurilor!”. <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - expoziție/vernisaaj; - colaborare în echipă.
<p>La sfârșitul clasei a V-a, elevul poate:</p> <ul style="list-style-type: none"> • recunoaște varietățile imaginilor vizual-plastice în contextul comunicării cu mediul înconjurător și în opere de artă; • utiliza materiale, instrumente, tehnici de artă și elemente de design în realizarea unor lucrări/compoziții plastice; • organiza spațiul plastic prin aplicarea mijloacelor și a procedurilor artistice; • valorifica creațiile de artă vizual-plastică în contexte educaționale/sociale/culturale, manifestând ca atitudine și valori specifice predominante: • sensibilitate pentru frumosul din viață și din artă; • creativitate și gust estetic; • spirit critic și respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi; • interes și deschidere pentru valorizarea artei în viață. 		

Unități de competențe	Unități de conținut	Activități și produse de învățare recomandate
<p>1.1. Recunoașterea raportului obiect – spațiu în mediul înconjurător.</p> <p>1.2. Explorarea materialelor, a instrumentelor și a tehnicilor de artă plastică în redarea peisajului și a naturii statice.</p> <p>1.3. Aplicarea legităților de reprezentare a spațiului în imagini vizual-plastice.</p> <p>1.4. Aprecierea modalităților de valorificare a legităților perspectivei în reprezentarea spațiului.</p>	<p>1. Alfabetizare vizuală</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relația obiect – spațiu; natura statică. Relația om – spațiu; mediul rural, urban. Receptarea globală a obiectelor în mediul înconjurător • Reprezentarea naturii statice prin diverse mijloace și procedee plastice, digitale • Peisaj și natură statică: abordare realistă, decorativă, stilizată • Legitățile de reprezentare a spațiului: <ul style="list-style-type: none"> - perspectiva liniară; - perspectiva aeriană. • Valențe expresive ale imaginii vizual-plastice în operele de artă <p><i>Materiale, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice, picturale, sculpturale, decorative; • instrumente: pensulă, paletă, eboșoar, pseudoinstrumente etc.; • tehnici: imagini liniare, hașurare, imagini picturale, imagini colorate cu carioci, modelare etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> natură statică; tehnica sfumato; perspectivă liniară, perspectivă aeriană; unghi de vedere.</p>	<p><i>Activități comunicative cu sprijin în observare:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - observarea ghidată, analiza obiectelor înconjurătoare, gruparea obiectelor în naturi statice conform tematicii; - contemplarea, observarea ghidată, analiza globală: a obiectelor în mediul înconjurător, a mediului rural, urban; - aprecierea/autoaprecierea imaginilor peisagiste; - identificarea expresivității peisajului/naturii statice în arta națională și universală. <p><i>Aplicații practice:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - explorarea mijloacelor și a procedeeelor în reprezentarea mediului, a omului în spațiu; - exersarea procedeeelor de realizare a diverselor peisaje, a naturii statice (văză cu flori/frunze, diverse obiecte); - realizarea imaginilor plastice, respectând legitățile perspectivei liniare (drum de țară, râu, cale ferată etc.) și a perspectivei aeriene: culori deschise/închise – aproape/departate; culori calde/reci – aproape/departate; procedeeul sfumato etc.); fenomene naturale (ploaie, soare, ceață, furtună etc.); - excursii în aer liber pentru înțelegerea măririi/micșorării formelor în funcție de depărtare. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „În mijlocul naturii” / „Privind pe geam”. <p><i>Produse evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lucrare plastică: desen/pictură/modelare; - lapbook: peisaj/natură statică în diverse genuri ale artei.

2. Limbajul vizual-plastic		
<p>2.1. Descrierea expresiei elementelor de limbaj vizual-plastic în natură și în creații de artă.</p> <p>2.2. Utilizarea expresivității elementelor de limbaj vizual-plastic pentru reprezentarea stărilor afective.</p> <p>2.3. Explorarea procedeeelor de transformare artistică a formei în procesul creării imaginilor vizual-plactice.</p> <p>2.4. Experimentarea amestecului de culori în tratarea picturală a imaginii.</p> <p>2.5. Argumentarea expresiei elementelor de limbaj vizual-plastic în lucrări proprii și în opere de artă.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Comunicarea mesajelor artistice prin expresia elementelor de limbaj vizual • Modularea și modelarea liniilor, a formelor. Evidențierea texturilor prin valoare: forma plană, spațială • Transformarea artistică a formelor. Topica formei • Gradația valorică a culorii • Imagini monocrome și policrome. Acorduri cromatice. Dominanta cromatică • Mijloace de expresie/de comunicare specifice artelor vizuale. Imaginea-simbol • Tratarea picturală a imaginii: <ul style="list-style-type: none"> - nuanțe și nuanțare; - gama cromatică: gama caldă, gama rece; - gama acromatică • Imaginea decorativă. Modalități de expresie specifice tratării decorative a imaginii: <ul style="list-style-type: none"> - stilizarea formelor: caldă, rece; - crearea motivului decorativ • Clarobscurul – procedeu de reprezentare a volumului obiectelor pe suprafață plană <p><i>Materiale, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice/picturale/sculpturale: creioane, creioane colorate, carioci, acuarela, guașă, culori acrilice, pastel, plastilină, lut, carton, hârtie colorată etc.; • instrumente: pix, pensulă, paletă, eboșoar, foarfece etc.; • tehnici: hașurare, pictare, fuzionare, monotipie, stropire, modelare, asamblare, colaj-aplicație etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> modulare; textură, stilizare, motiv decorativ, topica formei; acord cromatic, clarobscur.</p>	<p><i>Activități de explorare/Investigare a gamelor cromatice în funcție de ideile creative ale artistului plastic:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - tratarea decorativă a imaginii în operele artiștilor plastici autohtoni; - expresivitatea/semnificația elementelor de limbaj vizual-plastic în natură și în creații de artă. <p><i>Aplicații practice:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - explorarea expresiei elementelor de limbaj vizual-plastic prin asocierea cu diverse stări afective: bucurie, tristețe, fericire, melancolie etc.; - realizarea diverselor subiecte în gamă caldă/rece/acromatică; - exersări în obținerea diferitor nuanțe; - experimente de reprezentare a elementelor de limbaj vizual-plastic prin diverse procedee, utilizând instrumente și materiale artistice/nonartistice/tehnologii digitale pentru a obține: <ul style="list-style-type: none"> a) linii: modulate, modelate, cromatice, duct continuu, hașură; b) forme: elaborate plane, spațiale; c) amestecuri de culori/nonculori; nuanțe, game cromatice/acromatice; - realizarea imaginilor cu aplicarea clarobscurului, reprezentarea volumului. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Creăm metamorfoze” / „Culoarea schimbă viața”. <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lucrare plastică, utilizând elemente de limbaj vizual-plastic; - portofoliu; - expoziție personală/de grup.

3. Compoziție și design		
<p>3.1. Distingerea mijloacelor și a procedeeelor artistice de realizare a compoziției plastice.</p> <p>3.2. Aplicarea procedeeului de proporționare în reprezentarea portretului și a corpului uman.</p> <p>3.3. Explorarea materialelor, a instrumentelor și a tehnicilor de artă pentru abordarea artistică a unui subiect.</p> <p>3.4. Precierarea modalităților de exprimare a ideilor, a emoțiilor, a sentimentelor în compoziții plastice/digitale.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mijloace și procedee artistice de realizare a compoziției: <ul style="list-style-type: none"> - tipuri de compoziție: închisă, deschisă; - scheme compoziționale: în pătrat, în cerc etc.; - proporția și proporționarea în reprezentarea portretului și a corpului uman • Subiectul lucrării plastice. Relația subiect – material – tehnică • Elemente de design. Compunerea imaginii digitale <p><i>Material, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice/picturale/sculpturale: creioane, carioci, acuarelă, guașă, culori acrilice, paste, cărbune, plastilină, lut, hârtie, carton etc.; • instrumente: pensulă, paletă, eboșoar, foarfece, dispozitiv digital etc.; • tehnici: photoshop, hașurare, „glasiu”, monotipie, pictură pe foaie umedă, modelare etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> proporție, proporționare.</p>	<p><i>Activități de explorare/Investigare a mijloacelor și a procedeeelor artistice de amplasare a elementelor în spațiul plastic/virtual:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - compoziția închisă, deschisă; - scheme compoziționale; - abordarea valorilor umane, a subiectelor istorice, a chipurilor personalităților marcante, a compozițiilor batalice în operele de artă; - proporțiile portretului clasic; - denaturarea intenționată a proporțiilor în arta modernă. <p><i>Aplicații practice:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - identificarea tipurilor de compoziție în lucrări proprii, în opere de artă; - compoziția modulară pe suprafața plană/spațială; - exerciții de compunere a elementelor de limbaj plastic în scheme compoziționale; - studiu de caz: determinarea proporțiilor corpului uman (copil, adult); - experimente de proporționare, construire, îmbinare a elementelor în compoziții vizuale plastice; - valorificarea imaginilor foto și video; design de afișe cu imagini/compoziții/colaje. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Proporția în arta plastică și în matematică”. <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - compoziție plastică/decorativă; - album cu reproduceri ale operelor de artă, ce reflectă valori umane (eventual, în format digital).

4. Istoria artelor plastice		
<p>4.1. Distingerea elementelor specifice artei din Evul Mediu și Renaștere în diverse contexte educaționale și culturale.</p> <p>4.2. Aprecierea valorică a operelor de artă plastică din Evul Mediu și Renaștere.</p> <p>4.3. Valorizarea istoriei artelor medievale și renașteriste în diverse proiecte creative.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Arta Evului Mediu: <ul style="list-style-type: none"> - arhitectură; - pictură monumentală: frescă, mozaic, icoane • Stiluri de artă: bizantin, romanic, gotic • Arta Renașterii: <ul style="list-style-type: none"> - pictură; - sculptură; - arhitectură <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> bazilică, mănăstire romanică, catedrală gotică; rozetă, vitraliu, frescă, mozaic, canon.</p>	<p><i>Activități de explorare/Investigare:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - observarea și compararea operelor de artă din diverse epoci; - exteriorizarea emoțiilor și a sentimentelor transmise de operele artistico-plastice din diferite stiluri; - explorarea site-urilor de popularizare a artelor și a diverselor surse pentru selectarea informațiilor, a datelor, a ideilor relevante din domeniul istoriei artelor medievale și renașteriste; - analiza operelor de artă plastică; - prezentarea unei epoci a artei/a unui gen de artă plastică în limbaj specific prin utilizarea TIC; - descoperirea conexiunilor interdisciplinare ale artei plastice din Evul mediu și Renaștere cu istoria și alte arte. <p><i>Excursii/vizite la:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - muzee, expoziții, galerii de artă, ateliere ale artiștilor plastici. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Dacă aş călători cu mașina timpului...” <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - prezentare orală/digitală; - referat; - poster/pliant.

5. Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiențe pozitive	
<p>5.1. Organizarea unor expoziții, vernisaje de creații vizual-plastice.</p> <p>5.2. Colaborarea în cadrul organizării și realizării unor evenimente școlare/extrașcolare de promovare a artelor.</p>	<p>Evenimente și proiecte artistice: școlare și extrașcolare</p> <ul style="list-style-type: none"> • Expoziții, vernisaje: selecție, vernisare, premiere <p>Activități antreprenoriale:</p> <ul style="list-style-type: none"> - asumarea diferitor roluri în cadrul expozițiilor/vernisaajelor: organizator de expoziție, ghid, spectator, critic de artă, reporter; - elaborarea materialelor publicitare (booklet, agendă, mape, calendar de perete sau de birou) despre valori general-umane, utilizând imagini vizual-plastice (eventual, digitale). <p>Proiect STEAM:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Să mai dăm o șansă lucrurilor!”. <p>Produce evaluabile:</p> <ul style="list-style-type: none"> - expoziție/vernisaaj; - colaborare în echipă.
<p>La sfârșitul clasei a VI-a, elevul poate:</p> <ul style="list-style-type: none"> • recepta global mediul înconjurător și reprezentarea acestuia în creații vizual-plastice; • aplica legitățile de reprezentare a spațiului în imagini vizual-plastice; • valorifica creativ mijloacele și procedeele artistice în compoziții plastice; • aprecia expresia elementelor de limbaj vizual în creații proprii și în opere de artă, manifestând ca atitudine și valori specifice predominante: • sensibilitate pentru frumosul din viață și din artă; • creativitate și gust estetic; • spirit critic și respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi; • interes și deschidere pentru valorizarea artei în viață. 	

Unități de competențe	Unități de conținut	Activități și produse de învățare recomandate
<p>1.1. Distingerea trăsăturilor specifice mediului natural și artificial în creații vizuale plastice.</p> <p>1.2. Compararea varietăților de reprezentare a chipului uman în imagini artistico-plastice și digitale.</p> <p>1.3. Folosirea observărilor proprii în reprezentări expresive și creative ale chipului uman.</p> <p>1.4. Transpunerea abilităților de reprezentare plastică a chipului uman în diverse proiecte creative.</p>	<p>1. Alfabetizare vizuală</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relația om – natură în artele vizuale plastice. Reprezentarea chipului uman în medii naturale, artificiale, în contexte sociale și culturale • Reprezentarea corpul uman: în mișcare, în poziție statică, în diferite ambianțe etc. • Portretul: particularități de vârstă, stări afective, caracter etc. • Portret-cap, portret-bust, portret cu mâini, portret statuar, portret ecvestru, portret în grup • Portretul-simbol. Portretul digital <p><i>Material, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice, picturale, sculpturale: cărbune, creion simplu, radieră, hârtie, guașe, culori acrilice, acuarele, hârtie cretată, carton, lut, plastilină, lemn, sărmă, clei, hârtie colorată; • instrumente: peniță, pensulă, paletă, eboșoar, foarfece etc.; • tehnici: imagini liniare, hașurare, imagini picturale, imagini foto, imagini printate, imagini colaje, modelare, instalații, desene/vopsire folosind medii digitale etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i> portret, bust.</p>	<p><i>Activități de explorare/investigare:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - a relației om – natură: în mediul natural (peisaj-natura/foto artistic); în mediul artificial (peisaj/imagini plastică; peisaj-landșaft; peisaj-arhitectură etc.); - a imaginilor vizual-plastice, ce conțin reprezentarea chipului uman; - a operelor artistico-plastice (portrete, compoziții figurative/nonfigurative) variate după stil, gen și manieră de realizare. <p><i>Aplicații practice de realizare a unor imagini plastice/video/foto/sculpturi, art-instalații:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - explorarea creativă a unor imagini vizual-plastice propuse: decuparea, reorganizarea, mototolirea, zgârâierea, lipirea, pictarea etc.; - exersarea procedeelelor de reprezentare a proporțiilor portretului/corpului uman; - reprezentarea vizual-plastică: portret, corp uman, în diverse materiale și tehnici de artă, inclusiv digitale. <p><i>Proiect STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Mimă și pantomime” / „Real sau virtual...” <p><i>Produse evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - compoziție plastică; - proiect: album (poze, desene, aplicații, comentarii etc.) cu chipul omului în muzică, în literatură și în artă plastică; - lucrare tridimensională/sculptură/asamblare.

2. Limbajul vizual-plastic

2.1. Evidențierea efectelor artistice ale limbajului vizual-plastic în lucrări realizate cu materiale și tehnici mixte.

2.2. Diferențierea mijloacelor artistice în imagini plastice/vizuale/digitale.

2.3. Folosirea contrastelor cromatice în creații proprii pentru transmiterea ideilor, a emoțiilor, a sentimentelor.

2.4. Estimarea expresivității limbajului vizual-plastic ca mijloc de comunicare a mesajelor artistice.

- Efecte artistice ale materialelor și ale tehnicilor mixte în reprezentarea elementelor de limbaj vizual-plastic
- Mesajul operei de artă și expresia limbajului vizual-plastic
- Varietatea mijloacelor artistice de creare a imaginilor/compozițiilor vizual-plastice
- Armonia imaginii vizual-plastice
- Contrastul ca mijloc artistic. Contrastul în artă și în mediul înconjurător
- Contrastul formelor
- Contrastul cromatic: cald – rece, de calitate, de cantitate, de ton (clarobscur: închis – deschis), complementar

Materiale, instrumente și tehnici de artă plastică:

- materiale grafice/picturale/sculpturale: creioane, carioci, acuarelă, guașă, pastel, plastilină, hârtie colorată, carton etc.;
- instrumente: peniță, pensulă, paletă, eboșoar, foarfece etc.;
- tehnici: hașurare, pictură poantilistă, pictură „glasiu”, pictură decorativă, pictură pe foaie umezită, modelare, asamblare etc.

Activități de explorare/investigare a expresivității elementelor de limbaj vizual-plastic (puncte, linii, culoare, forme, contraste) în comunicarea mesajelor artistice:

- observarea; descrierea proprietăților;
- expresivități ale punctelor (grafice/cromatice);
- modularea/modelarea liniilor;
- distingerea proceselor de obținere a formelor;
- identificarea contrastelor în opere de artă și în mediul înconjurător;
- cercetarea contrastelor: interrelații, armonie, echilibru în spațiul plastic și în natură.

Aplicații practice cu imagini plastice/video/foto/sculpturale:

- aplicarea tehnicilor și a materialelor de reprezentare a elementelor de limbaj vizual-plastic: puncte, linii, culoare, forme;
 - exersarea procedeeleor de reprezentare a contrastelor de forme;
 - crearea imaginilor plastice: de contrast cald – rece (reprezentarea efectului termodinamic al culorilor), de calitate (evidențierea intensității culorii pure, alăturată unei culori palide), de cantitate (cantitatea, suprafața unei culori dominante), de ton (divergențele de valoare/luminozitate), complementare (juxtapunerea culorilor complementare).
- Proiect STEAM:*
- „Armonia contrastelor”.
- Produce evaluabile:*
- lucrare plastică, utilizând elemente de limbaj vizual-plastic;
 - lucrare plastică bidimensională/desen/pictură/colaj/imprimare;
 - compoziție plastică.

3. Compoziție și design	
<p>3.1. Caracterizarea mijloacelor și a procedeelelor de realizare a compoziției statice/dinamice în artele vizuale și în design.</p> <p>3.2. Detectarea procedeelelor de stilizare a motivelor decorative.</p> <p>3.3. Transformarea formelor naturale în forme artistice pe baza simetriei și a asimetriei.</p> <p>3.4. Aplicarea principiului echilibrului în organizarea spațiului plastic.</p> <p>3.5. Deducerea mesajului plastic transmis prin mijloace și procedee artistice specifice ornamentului.</p>	<p>Activități de explorare/investigare a mijloacelor și a procedeelelor artistice de amplasare a elementelor în spațiul plastic/virtual, în compoziția statică/dinamică:</p> <ul style="list-style-type: none"> - observarea simetriei bilaterale (fluturi, corpul uman etc.), radiale (fulg) și a asimetriei în natură; - identificarea simetriei și a asimetriei în artă (reproduceri de artă, imagini plastice, monumente de arhitectură etc.); - cercetarea echilibrului rațional/intuitiv ca principiu de organizare a compozițiilor plastice; - explicarea procedeelelor de stilizare, a tipurilor de stilizare (caldă – rece), a modalităților de obținere și aplicare a expresivității, a tipurilor și a semnificațiilor ornamentului; - dezbateri: argumentarea preferințelor în domeniul designului. <p>Aplicații practice: imagini plastice/foto/produse artistice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - explorarea unor procedee artistice/tipuri/modalități de aranjare compozițională; - exersări și experimentări: modalități de echilibrare a formelor, a culorilor, a plinurilor și a golurilor în spațiul plastic; - exersări de stilizare a diverselor forme realiste; - crearea compozițiilor decorative cu determinarea motivelor ornamentale și a semnificii respective; - valorificarea imaginilor foto și video: design de produse artistice, obiecte utilitare garnisite cu ornamente. <p>Proiect STEAM:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Limbajul tradiției” / „Arta populară în mâinile noastre” / „Inspirații artistice”. <p>Produse evaluabile:</p> <ul style="list-style-type: none"> - compoziție plastică/decorativă; - produs digital de design grafic: poster, fotografie.
<p>Mijloace și procedee artistice de realizare a compoziției:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tipuri de compoziție: statică, dinamică; - simetria și asimetria în artă și în natură: simetria bilaterală, radială; - echilibrul compozițional: rațional, intuitiv; - stilizarea: rece, caldă <p>Ornamentul. Ritmul. Repetiția.</p> <p>Clasificarea motivelor ornamentale: geometrice, vegetale, zoomorfe, cosmomorfe, antropomorfe. Semantica motivelor ornamentale</p> <p>Design și estetica produsului. Proiectarea unor produse. Crearea produselor artistice</p> <p><i>Materiale, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice/picturale/sculpturale: cărbune, creioane ceracolor, pastel, acuarelă, guașă, temperă, plastilină, lut, hârtie, carton etc.; • instrumente: pensulă, paletă, eboșoar, foarfece etc.; • tehnici: hașurare, amprentare, fuzionare, pictură, monotipie, stropire, modelare etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i></p> <p>legități compoziționale: statică, dinamică, stilizare, echilibrul; motiv ornamental.</p>	<p>Mijloace și procedee artistice de realizare a compoziției:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tipuri de compoziție: statică, dinamică; - simetria și asimetria în artă și în natură: simetria bilaterală, radială; - echilibrul compozițional: rațional, intuitiv; - stilizarea: rece, caldă <p>Ornamentul. Ritmul. Repetiția.</p> <p>Clasificarea motivelor ornamentale: geometrice, vegetale, zoomorfe, cosmomorfe, antropomorfe. Semantica motivelor ornamentale</p> <p>Design și estetica produsului. Proiectarea unor produse. Crearea produselor artistice</p> <p><i>Materiale, instrumente și tehnici de artă plastică:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • materiale grafice/picturale/sculpturale: cărbune, creioane ceracolor, pastel, acuarelă, guașă, temperă, plastilină, lut, hârtie, carton etc.; • instrumente: pensulă, paletă, eboșoar, foarfece etc.; • tehnici: hașurare, amprentare, fuzionare, pictură, monotipie, stropire, modelare etc. <p><i>Termeni noi de limbaj specific disciplinei:</i></p> <p>legități compoziționale: statică, dinamică, stilizare, echilibrul; motiv ornamental.</p>

4. Istoria artelor plastice

4.1. Evidențierea elementelor specifice artelor contemporane și moderne în opere artistico-plastice din cultura națională și universală.

4.2. Aprecierea valorică a operelor de artă plastică contemporană și modernă în aspect multicultural.

4.3. Valorizarea istoriei artelor contemporane și moderne în diverse proiecte creative.

- Artă plastică în epocile modernă și contemporană
- Stiluri artistice: baroc, realism, impresionism, cubism, abstracționism etc.
- Artă națională în sec. XIX-XXI.
Pictura. Sculptura. Arhitectura

Termeni noi de limbaj specific disciplinei:
baroc, realism, impresionism, cubism, abstracționism.

Activități de explorare/investigare:

- cercetare și procesare: observarea, înregistrarea informațiilor;
- discuții, conversații;
- vizionarea filmelor/prezentărilor;
- explorarea diverselor surse pentru selectarea informațiilor, a datelor, a ideilor relevante din domeniul istoriei artelor contemporane și moderne;
- studiu de caz, referate despre creația unor artiști plastici, despre opere de artă plastică;
- compararea operelor de artă plastică create în diferite perioade istorice și variate ca stil;
- joc de rol: critici și artiști;
- analiza lucrărilor plastice/a operelor de artă în baza unor algoritmi.

Aplicații practice:

- exersări în realizarea unor lucrări plastice inspirate din creația artiștilor plastici din diferite perioade (stil, materiale, tehnică, schemă compozițională, colorit etc.);
- interpretarea verbală a mesajului artistic.

Excursii/vizite la:

- muzee, expoziții, galerii de artă, ateliere ale artiștilor plastici.

Proiect STEAM:

- „La pas prin negura timpului” / „Istoria prin imagini” / „Arta ce ne unește” / „Timp, legende și locuri imaginare”.

Produce evaluabile:

- comentariu de artă;
- poster;
- portofoliu tematic;
- proiect (dansul/muzica în creația artiștilor plastici);
- colaborare în echipă.

5. Valorizarea artelor vizual-plastice. Experiințe pozitive		
<p>5.1. Proiectarea unor expoziții, a unor vernisaje de creații vizual-plastice.</p> <p>5.2. Colaborarea în cadrul organizării și realizării unor evenimente școlare/extrașcolare de promovare a artelor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Evenimente și proiecte artistice: școlare și extrașcolare • Expoziții, vernisaje: selecție, vernisare, premiere 	<p><i>Activități antreprenoriale:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - asumarea diferitor roluri în cadrul expozițiilor/vernisaajelor: organizator de expoziție, ghid, spectator, critic de artă, reporter; - elaborarea materialelor publicitare (carte de vizită, wobblere, afișe, bannere, mesh, roll-up) despre valorile general-umane, utilizând imagini vizual-plastice (eventual, digitale). <p><i>Proiecte STEAM:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - „Răsfăț prin arte” / „Mesaje din prezentul meu”. <p><i>Produce evaluabile:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - expoziție/vernisaaj; - colaborare în echipă.
<p>La sfârșitul clasei a VII-a, elevul poate:</p> <ul style="list-style-type: none"> • distinge trăsăturile specifice mediului natural și artificial, ale chipului uman și particularitățile de reprezentare ale acestora în creații vizual-plastice; • explora mijloacele artistice de realizare a imaginilor/a compozițiilor vizual-plastice în creații proprii și de grup; • aprecia, în limbaj specific disciplinei, valorile artelor plastice naționale și universale; • implementa experiențe artistice pozitive prin proiecte educaționale/sociale/culturale de valorizare a artelor vizual-plastice, manifestând ca atitudini și valori specifice predominante: • sensibilitate pentru frumosul din viață și din artă; • creativitate și gust estetic; • spirit critic și respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi; • interes și deschidere pentru valorizarea artei în viață. 		

V. REPERE METODOLOGICE DE PREDARE – ÎNVĂȚARE – EVALUARE

Curriculumul fixează următoarele precepte referitoare la metodologia predării – învățării – evaluării disciplinei *Educație plastică* în clasele V-VII:

- **asigurarea accesului egal la educație** a tuturor copiilor, inclusiv a celor cu cerințe educative speciale (CES), promovând individualizarea și diferențierea în procesul educațional;
- **centrarea pe elev**, și nu pe conținuturile de învățare, acestea constituind un mijloc de realizare a finalităților;
- **unitatea abordărilor psiho- și sociocentriste**: fiecare copil este valoros prin unicitatea sa și prin aceasta conferă valoare societății; totodată, însușirea valorilor societății susține valoarea personalității copilului.

Orientarea generală este condiționată de accentul pus pe învățare, iar predarea și evaluarea se orientează spre activizarea învățării.

Proiectarea strategiilor didactice este determinată de *Curriculum*, dar se realizează în mod personalizat, în funcție de factori multipli: necesitățile de instruire ale elevilor; specificul disciplinei; personalitatea didactică a profesorului; cultura organizațională a școlii; accesul la mijloacele comunicaționale și informaționale moderne etc.

Promovând diversificarea și personalizarea strategiilor didactice, *Curriculumul* accentuează: orientarea spre învățarea activă; orientarea spre a învăța să înveți; orientarea spre formarea de competențe; orientarea spre dezvoltarea creativității elevilor. Se va da prioritate strategiilor interactive și celor activ-participative, asigurându-se astfel valorificarea creativității elevilor și a profesorilor în cadrul activităților didactice.

Curriculumul direcționează metodologia disciplinei *Educație plastică* spre **crearea situațiilor de învățare** care îi pot oferi elevului experiențe în cunoașterea de sine și a lumii prin artele plastice/vizuale, în exprimarea de sine prin limbajul specific artelor plastice/vizuale, de însușire a valorilor aferente acestor arte. Aici se încadrează **realizarea creațiilor artistico-plastice/vizuale și comunicarea artistică** în domeniul artelor plastice, și nu doar. Procesul educațional trebuie organizat astfel încât elevii să aibă oportunități de a dobândi experiență artistică atât în clasă, cât și în afara ei: la concursuri de artă plastică, în excursii la muzee și vizite la diverse expoziții etc. Astfel, elevii vor **transfera achizițiile artistico-plastice în contexte educaționale/sociale/culturale**, fiind învățați să lucreze cu diferite simboluri vizuale și spațiale, să gândească în termeni de imagini (cum pot fi create, ce reprezintă, ce emoții provoacă diverse forme plastice, să compare lucrările lor cu alte lucrări, pe care le văd și le studiază, să aplice variate modalități de expresie: pictură, grafică, sculptură, artă decorativă, fotografie etc.), **demonstrând respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi**.

Asigurarea stării de bine la lecții constituie o condiție indispensabilă pentru succesul învățării disciplinei *Educație plastică*. Inserția unor elemente distractive, alternarea tipurilor de activitate, diversificarea mediilor și a mijloacelor didactice utilizate, precum și a modalităților de aplicare a acestora, motivează elevul să vină la ore și să învețe cu plăcere, să dobândească experiențe artistice pozitive și să le valorizeze în alte domenii și contexte.

Evaluarea rezultatelor școlare la disciplina *Educație plastică* este o componentă funcțională importantă a procesului educațional. Strategiile de evaluare se concep astfel încât să solicite elevilor eforturi intelectuale, practic-acționale și să îi ajute să se dezvolte și să se modeleze în plan cognitiv, spiritual, psihomotor și afectiv-motivațional.

Evaluarea se va axa pe măsurarea – aprecierea competențelor disciplinare, care sunt concepute ca finalități de bază ale procesului de învățământ și ca rezultate autentice ale învățării necesare elevului în viața de adult. Astfel, **scopul evaluării la disciplina „Educație plastică”** vizează stimularea evoluției experiențelor vizual-plastice și a gradului de formare a finalităților disciplinei.

În funcție de momentul unui act evaluativ într-un parcurs de învățare, la disciplina *Educație plastică* se vor realiza: evaluarea inițială – predictivă; evaluarea formativă – continuă; evaluarea sumativă – finală.

- **Evaluarea inițială** (EI) este binevenită la început de an școlar/semestru/unitate de învățare, pentru a determina gradul de formare la elevi a preacizizițiilor necesare studierii cu succes a noului conținut. Nu are rol de control, iar rezultatele se valorifică în scopul eficientizării procesului ulterior de predare – învățare – evaluare. Evaluarea inițială poate fi atât instrumentală (pe baza unor instrumente de evaluare elaborate), cât și noninstrumentală.
- **Evaluarea formativă** (EF) se proiectează, la nivel de lungă durată, la finele unităților de învățare (al modulelor). La nivel de scurtă durată, poate fi complementată la anumite lecții, la discreția cadrului didactic. Evaluarea formativă: are ca obiectiv cunoașterea sistematică și continuă a rezultatelor curente și a progresului elevilor; oferă profesorului posibilitatea intervenției imediate; permite aplicarea în timp optim a unor măsuri corective, care să modifice rezultatele elevilor în sensul dorit; este instrumentală și se realizează pe bază de produse, prin conceperea unor probe relevante.
- **Evaluarea sumativă** (ES) se proiectează la finele unui parcurs de învățare semnificativ: semestru, an școlar; se raportează la unitățile de competențe și la unitățile de conținut proiectate pentru semestrul dat, respectiv – la finalitățile stipulate la sfârșitul clasei date; este instrumentală și se realizează pe bază de produse recomandate, prin conceperea unor subiecte care să acopere întreaga arie tematică abordată.

Pentru a elabora instrumente de evaluare, profesorul trebuie să selecteze și, eventual, să îmbine produse relevante din lista celor recomandate, urmărind unitățile de competențe supuse evaluării și conținutul parcurs, în contextul respectivei strategii de evaluare:

	Lista produselor recomandate	Strategia de evaluare recomandată (EI, EF, ES)	Oportunități de realizare în format digital
Produse axate pe creații vizual-plastice	P1. Lucrare vizual-plastică, utilizând materiale, ustensile, tehnici specifice pentru desen/imprimare/pictură/colaj/modelare/asamblare	EI, EF, ES	
	P2. Lucrare vizual-plastică, utilizând elemente de limbaj vizual-plastic	EF, ES	✓
	P3. Lucrare vizual-plastică, utilizând elemente de design grafic: emblemă, pliant, carte poștală/poster	EF, ES	✓
	P4. Compoziție plastică/decorativă; P5. Compoziție grafică/picturală/sculpturală/instalații	EF ES	
	P6. Test practic	EI, EF, ES	✓
Produse axate pe explorare-acțiune	P7. Proiect individual/de grup	EF, ES	✓
	P8. Lapbook	EF	✓
Produse axate pe comunicare	P9. Mesaj argumentativ (oral/scriș)	EI, EF	✓
	P10. Referat (scriș/în format digital)	EF	✓
	P11. Prezentare (orală/electronică)	EF, ES	✓
Produse cumulative	P12. Portofoliu: album tematic	EF	✓
	P13. Portofoliu de progres	ES	
	P14. Expoziție/vernisaș personal(ă)/de grup	ES	

Rezultatele școlare ale elevilor la disciplina *Educație plastică* vor fi apreciate **în bază de criterii și descriptori, fără note**. La evaluările formative la sfârșit de module și la evaluările sumative la sfârșit de semestru/an școlar, în bază de criterii și descriptori se vor acorda **calificative**: foarte bine (FB), bine (B), suficient (S) (Figura 2).

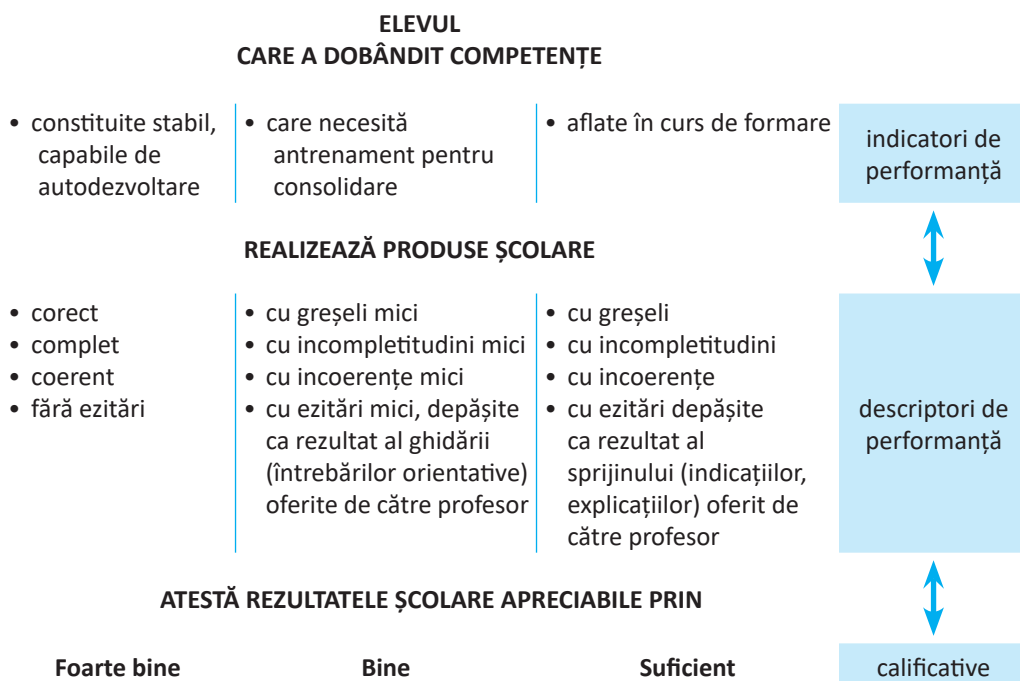

Figura 2. Aprecierea rezultatelor școlare la disciplina „Educație plastică” în clasele V-VII, în contextul ECD

Curriculumul promovează orientarea demersului evaluativ către stimularea auto-reflecției, a autocontrolului și a autoreglării, în ideea acceptării elevilor ca parteneri în actul evaluării. Evidențiem condițiile necesare pentru realizarea eficientă a **autoevaluării**:

- prezentarea sarcinii de lucru (a produsului) și a criteriilor de succes;
- încurajarea elevilor pentru a-și pune întrebări referitoare la modul de realizare a sarcinii (conștientizarea criteriilor);
- aplicarea controlată a unor grile de autoverificare;
- încurajarea evaluării în cadrul grupului sau al clasei (evaluarea reciprocă);
- completarea unei fișe de autoevaluare la finalizarea unei sarcini de lucru relevante.

Orientările metodologice de predare – învățare – evaluare, enunțate mai sus, generează necesitatea creării unor **medii de învățare cu eficiență înaltă și favorabile învățării centrate pe elev**, care se caracterizează prin următoarele:

- întrebările elevilor sunt apreciate/valorează mai mult decât răspunsurile lor;
- ideile vin din surse diferite;
- sunt utilizate diverse tipuri de învățare: învățarea bazată pe lucrări practice, pe cercetare, pe proiecte, pe sarcini de lucru; instruirea directă; învățarea reciprocă; învățarea prin excursii; învățarea în muzee; învățarea online (*e-learning*); învățarea ludică etc.;

- învățarea din clasă „se descarcă” într-o comunitate conectată: pentru a avea sens în lumea reală, învățarea trebuie să înceapă și să sfârșească prin racordare la lumea reală;
- învățarea este personalizată dintr-o varietate de aspecte implicate;
- evaluarea este persistentă, autentică, transparentă și niciodată represivă;
- criteriile de succes sunt echilibrate și transparente;
- experiențele pozitive de învățare sunt valorizate în permanență [21].

BIBLIOGRAFIE

Cadrul legal și normativ

1. *Cadrul de referință al curriculumului național*, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 432 din 29 mai 2017.
2. *Codul Educației al Republicii Moldova*, modificat LP138 din 17.06.16, MO184-192/01.07.16 art.401, intrat în vigoare din 01.07.16.
3. *Concepția educației în Republica Moldova*, 2000.
4. *Curriculum la disciplina Educația plastică*: Chișinău, ME, 2010.
5. *Curriculum pentru învățământul primar*, aprobat la Consiliul Național pentru Curriculum, Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 1124 din 20 iulie 2018.
6. *Legea Republicii Moldova cu privire la Drepturile Copilului*, nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994.
7. *Metodologia de evaluare criterială prin descriptori la disciplinele Educație muzicală, Educație plastică, Educație tehnologică și Educație fizică, clasa a V-a*, aprobată la Consiliul Național pentru Curriculum, Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 1324 din 08 septembrie 2018.
8. *Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația 2020”*, publicată: 21.11.2014 în Monitorul Oficial nr. 345-351; art. nr. 1014.
9. *Standarde de eficiență a învățării*, Ministerul Educației al Republicii Moldova, 2012.
10. *Strategia Moldova Digitală 2020*, publicată: 08.11.2013 în Monitorul Oficial Nr. 252-257, art. nr. 963.
11. *Strategia Națională Educație pentru toți*, publicată: 15.04.2003 în Monitorul Oficial nr. 070, art. nr. 441.

Studii/rapoarte

12. *Evaluarea curriculumului național în învățământul general. Studiu*. Chișinău: MECC, IȘE, 2018.
13. Bucun N., Guțu Vl., Ghicov A. [et al.] *Evaluarea curriculumului școlar. Ghid metodologic*. Chișinău: IȘE, 2017.

Literatură în domeniu

14. Arnheim R. *Arta și percepția vizuală: o psihologie a văzului creator*. Iași: Polirom, 2011.
15. Ausubel D. *Învățarea semnificativă*. Iași: Polirom, 2001.
16. Bocoș M. *Instruirea interactivă*. Iași: Polirom, 2013.
17. Cartaleanu T., Cosovan O. ș.a. *Formarea de competențe prin strategii didactice interactive*. Chișinău: C. E. Pro Didactica, 2008.
18. Ciolan L. *Învățarea integrată*. Iași: Polirom, 2008.
19. Guțu Vl. *Curriculum educațional*. Chișinău: CEP USM, 2014.
20. Guțu Vl. (coord.), Chicu V., Dandara O. [et. al.] *Psihopedagogia centrată pe copil*. Chișinău: CEP USM, 2008.
21. Heick T. *The characteristics of a highly effective learning environment* <https://www.teachthought.com/learning/10-characteristics-of-a-highly-effective-learning-environment/>
22. Houart M. *Evaluer des compétences... Oui mais comment?* Département Éducation et technologie (UNamur), 2001.
23. Joița E. (coord.) *Profesorul și alternativa constructivistă a instruirii*. Craiova: Universitaria, 2007.
24. Pâslaru Vl. *Educația artistic-estetică: reconstituirea esenței*. În: *Educația prin artă în învățământul preuniversitar*. Materialele Conferinței Republicane, 8-9 decembrie 2001, Comisia Națională a RM pentru UNESCO, Ministerul Învățământului din RM, Chișinău: Grafema Libris, 2002.
25. Pogoșă L., Bucun N. [et al] *Monitorizarea procesului de implementare a curriculumului școlar*. Chișinău: IȘE, 2011.
26. Șușală I., Petric G. *Educația vizuală de bază*. București: Humanitas, 2009.